

Introspektio, kielen autonomia ja aineistot: pohdintoja kielitieteen menetelmistä

Johdanto

Kielitieteen menetelmistä on meilläkin kirjoitettu runsaasti, erityisesti aineistojen, kielenkäytön ja ”introspektiivisen” intuition käytön vahvuuksista ja heikkouksista (ks. esim. Huumo 2007). Keskustelua on käyty myös *Virittäjän* sivuilla (Ojutkangas 2008; Jantunen 2009). Suurin osa kirjoittajista näyttää kannattavan monitieteistä periaatetta, jonka mukaan kaikkia menetelmiä tarvitaan. Vähemmälle huomiolle tässä keskustelussa on jäänyt kielitieteen sisällä vaikuttava jako kontrolloituun kokeelliseen tutkimukseen ja ei-kokeelliseen tutkimukseen. Käsittelem kysymystä generatiivisen kielitieteen näkökulmasta.¹

Generatiivista kielitiedettä on kritisoitu ainakin kolmesta ontologisesta ja metodologisesta oletuksesta. Ensimmäinen kritiikki kohdistuu generatiivisen kielentutkimuksen oletukseen, jonka mukaan kieli ja kielioppi olisi autonominen, merkityksestä ja kielenkäytöstä ir-

rallinen järjestelmä. Generativistit puhuvat ”kielielimestä”, joka säätelee kielioppi-periaatteita. Tälle vastakkaisen mallin mukaan kieli nähdään pikemminkin merkitykseen, käyttöön, kommunikaatioon, vuorovaikutukseen tai sen funktioon saumattomasti liittyvänä ilmiönä. Tämän kritiikin mukaan ”kieltä ei siis kuvata vailla käyttöyhteyttään”, kuten esimerkiksi Chomsky tekee, sillä kieli ”kiinnittyy aina monella tapaa siihen, missä ja miten sitä käytetään” (Dufva, Aro, Suni & Salo 2011: 32).

Toinen kriittinen näkökulma liittyy intuition ja introspektion käyttöön: generativistit arvioivat itse keksimiensä lauseiden kieliopillisuutta, mikä on nähty ongelmallisena. Kolmas kritiikki liittyy siihen, että generatiivinen tutkimus käyttää argumentaatioissaan keinotekoisia tai jopa epäkieliopillisia lauseita aidon kielenkäytön sijaan. Käsittelem näitä kolmea kriittistä näkökulmaa käänteisessä järjestyksessä. Ne liittyvät kaikki kokeellisen tutkimuksen perusolemukseen.

Aineiston valinta: kokeet vai havainnointi?

Kun aivotutkijat haluavat selvittää kielen prosessointiin liittyviä lainalaisuuksia, he suorittavat kontrolloituja kokeita, joissa koehenkilöä pommitetaan keinotekoisilla

1. Teemasta on kirjoitettu valtavasti, enkä käy kirjallisuutta systemaattisesti läpi tässä puheenvuorossa. Generatiivisen tutkimuksen puolelta siteeraan vain Chomskyn teosta *Syntactic Structures* (1957) siitäkkin huolimatta, että Chomsky on käsitellyt aihetta monissa myöhemmissä julkaisuissaan. Kiitän Saara Huhmarniemeä ja Markus Hamusta lukuisista kirjoitusta parantaneista kommentista.

ilmauksilla. Tarkoitus on muunnella systemaattisesti vain yhtä tai kahta tekijää ärsykeissä ja tallentaa niiden vaikutuksia aivoissa tai muissa reaktioissa. Tämän saavuttamiseksi ilmausten esityskonteksti on keinotekoinen ja todelliselle kielenkäytölle vierasta. Ärsykkeet voivat olla normaalin kielen ulkopuolisia ”epäsanoja”. Aitojen ärsykkeiden käyttäminen on usein teknisesti mahdotonta, ja niissä piileviä tekijöitä (ilmausten pituutta, esiintymisfrekvenssejä, kieliopillisia ominaisuuksia, merkityksiä, toistoista aiheutuvia oppimisefekstejä, kontekstin vaikutuksia, monitulkintaisuuksia ja niin edelleen) on lähes mahdoton tarkasti kontrolloida. Samaa peruseriaatetta käytetään geenitutkimuksessa, psykolingvistiikassa ja kaikissa luonnontieteissä.

Generatiivinen kielitiede on kokeellista tutkimusta (Chomsky 1957: 49, 53). Tästä syystä siinä käytetään joskus tarkasti valittuja, harvoin aidossa puheessa käytettyjä ja kielen reunamilta löytyviä lauseita. Kokeellisen tutkimuksen logiikasta johtuu, että generatiivisessa kielitieteessä (tai neurolingvistiikassa, psykolingvistiikassa tai kognitiivisessa psykologiassa) ei tyypillisesti dokumentoida elävää kielenkäyttöä tai luetteloida yksittäisen ilmaustyyppin ominaisuuksia, käyttöä tai käyttökonteksteja.

Menetelmällä on ongelmia, mutta myös järkisyysnä. Jos tarjoan johonkin kokeellista tutkimusta julkaisevaan lehteen koeraporttia, jossa kaikkia tekijöitä ei ole kontrolloitu tarkasti eikä toistoja ole riittävästi, tutkimusraporttia ei voida julkaista, koska siitä ei voida tehdä päätelmiä tai yleistyksiä. Pienikin kontrolloimaton tekijä romuttaa asetelman. Epäilijä voi aina kysyä, voisiko tulos sittenkin johtua tekijästä X, jota emme ole sulkenet pois.

Tuntuu houkuttevalta ajatella, että tieteen tulisi ankkuroitua mahdollisim-

man vankasti todellisuuteen ja mahdollisimman aitoihin ja arkisiin tilanteisiin. Kokeellinen tutkimus etenee päinvastaiseen suuntaan: sen perusideana on eliminoida maailmassa vallitseva hillitön sekamelska. Katseen kääntäminen pois päin todellisen maailman fraktaalista kudoksesta on menetelmän vahvuus, mutta myös rajoitus. Luonnontieteet eivät olisi edenneet mihinkään, ellei kokeellinen menetelmä olisi hitaasti vakiinnuttanut asemaansa 1600-luvulta alkaen. Samalla on kuitenkin selvää, ettei luonnontieteellistä menetelmää voi (ainakaan toistaiseksi) soveltaa menestyksekkäästi kuin pieneen joukkoon todellisen maailman ilmiöitä ja ongelmia.

Generatiivinen tutkimus eroaa monista kokeellisista tieteistä siinä, että kokeet tehdään tyypillisesti yhdellä tai muutamalla koehenkilöllä rekisteröimällä reaktioita minimaalisiin pareihin. Minimaaliset parit ovat kontrolloituja kokeita: lausepareja tai -sarjoja, joissa varioidaan yhtä tekijää kerrallaan ja joiden avulla pyritään eristämään ilmiöiden todelliset vuorovaikutussuhteet. Kohteessa riippuva muuttuja on tyypillisesti kieliopillisuus tai merkityksellisyys (ks. Huomo 2007: 176–177). Yhdessä tutkimuksessa käsitellään implisiittisesti tai eksplisiittisesti suuri määrä minimaalisia pareja. Ero koehenkilöiden määrässä on kuitenkin näennäinen. Taustaoletuksena on ”yleistettävyyden periaate”, jonka mukaan *sama tulos saataisiin, jos käytettäisiin useampia koehenkilöitä*.

Jos arvioin, että suomen kielen kysymys **kuka Pekka osti auton, jonka ___ omisti?* (merkityksessä ’kenen omistaman auton Pekka osti’) on kielitajuni vastainen, voin usein olettaa, että saan saman tuloksen tilastollisesti luotettavasti usealta koehenkilöltä. Kun yleistän omat

reaktion muuhun populaatioon, otan *riskin*: ehkä oma kielitajuni on poikkeuksellinen muihin nähden? Generatiivisessa kielitieteessä käytettävä ”introspektiivinen” menetelmä ei siis poikkea muusta psykologisesta kokeellisesta tutkimuksesta, jossa aineiston muodostavat koehenkilöiden reaktiot suhteessa kontrolloituihin tilanteisiin (ks. Chomsky 1957: 2). Kielellisen introspektion ja intuition sijaan pitäisikin puhua vain kieleen liittyvistä reaktioista, joita teoria yrittää kuvata ja selittää. Ero generatiivisen kielitieteen ja vaikkapa psykologian välillä liittyy häiriömuuttujien voimaan ja määrään: psykologiassa yhden koehenkilön reaktioiden yleistäminen koko populaatioon on liian riskialtista.

Kokeellisen tutkimuksen logiikkaan ei kuulu vaatimus, että on suoritettava pitkä koesarja laboratoriossa. Pitkät koesarjat ovat olemassa, jotta häiriömuuttajat voitaisiin erottaa kokeen kannalta oleellisista tekijöistä. Aina koesarjoja ei tarvita. Luonnontiede eteni ilman tilastotiedettä, modernia tietojenkäsittelytiedettä, pitkiä koesarjoja tai laboratorioita. Galileon argumentaatiosta iso osa oli pelkkiä ajatuskokeita. Astrofysikaalisten kappaleiden havainnoiminen kaukoputkella oli mullistavaa siksi, että ne ovat helposti näkyviä kappaleita, joihin monet häiriömuuttajat, kuten ilmanvastus, eivät vaikuta. Monet lauseiden ominaisuudet ovat samanlaisia, ”paljaalle silmälle” näkyviä ja ilmeisiä, ja siksi niihin liittyvät reaktiot ovat yleistettävissä. Yleistettävyyden periaatteesta seuraa, että ne ovat aina periaatteesta testattavissa suurentamalla otosta. Koe *voitaisiin* järjestää kontrolloidusti laboratorioolosuhteissa sadalle koehenkilölle, ja tulokset voitaisiin analysoida kaksoissokkometelmällä käyttäen uusimpia ti-

lastollisia menetelmiä. Näin ei tehdä, jos menetelmä ei tuo tutkimukselle mitään lisäarvoa.

Huumo (2007: 164–165) kuvaa, miten funktionalistinen ja kognitiivinen kielen tutkimus ovat alkaneet korostaa generatiivisesta ajattelusta poiketen kielenkäytön ja käyttötilanteen merkitystä. Tällä on pyritty luopumaan rajallisesta, laboratoriolauseiden tutkimisesta. Kielen käytön nostaminen tutkimuskohteeksi ei toisaalta ole vastaus laboratoriolauseiden rajoituksiin esimerkiksi neurolingvistikassa. Nämä ovat kaksi eri asiaa. Jos kielen käyttöä haluaa tutkia kokeellisesti, se muuttuu vääjäämättä ”laboratoriokäytöksi”. Joutuisimme luomaan keino-tekoisia tilanteita, jotta käyttöön vaikuttavat tekijät saataisiin eroteltua toisistaan.

Toisinaan generatiivisen tutkimuksen tapaa käyttää kieli-intuitiota kritisoidaan sillä perusteella, että koehenkilöt voisivat halutessaan puhua väärin. Korpuksesta voidaan löytää kieli-intuition vastaisia ilmauksia. Erään artikkelini arvioija kritisoi tutkimustani sillä perusteella, että kielen puhujat voivat rikkoa erästä sääntöä ollessaan humalassa. Sama problematiikka liittyy kaikkeen kokeelliseen tutkimukseen. Itselleni on sattunut, että koehenkilö on syöksynyt kiukustuneena ulos koehuoneesta. Muilta koehenkilöiltä kerätty aineisto kuitenkin analysoitiin ja julkaistiin. On juuri kokeellisen tutkimuksen idea saada häiriötekijät ja niiden vaikutus poistettua lopullisesta aineistosta. Häiriötekijöiden olemassaolo vaikeuttaa tulosten tulkintaa nimenomaan silloin, kun kokeellista asetelmaa ei käytetä.

Olen usein törmännyt tilanteeseen, jossa joku on epäillyt, ovatko lauseeni ”todella” epäkieliopillisia tai kieliopillisia. Jotkin lauseet ovat keinotekoisia ja hyvin

monimutkaisia ja siten ehkä normaalin kielenkäyttäjän prosessointikykyjen rajoilla. Myös neuro- ja psykolingvistiikassa on käytetty paljon tällaista ainesta prosessoinnin ja kielikompetenssin erotteliseksi. Tällainen epäily houkuttelee käyttämään aitoja aineistoja. Kontrolloidun kokeellisen tutkimuksen lähtökohta on kuitenkin toinen. Siinä verrataan koetilannetta kontrollitilanteeseen. Väittäessäni lausetta **kuka Pekka osti auton jonka ___ omisti?* epäkieliopilliseksi rinnastan sen toiseen lauseeseen (esim. *kuka osti auton jonka Merja omisti?*). Jos näiden kieliopillisuudessa tai ymmärrettävyydessä on eroa, se täytyy selittää. Tämän logiikan avulla päästään eteenpäin tilanteessa, jossa jonkin lauseen kieliopillisuus ei ole selvää: vertaamme sitä aina kontrollitapaukseen. Oleellista ei ole, kykeneekö tavallinen kielenkäyttäjä prosessoimaan lauseen nopeasti tai hitaasti, oikein tai väärin: ratkaisevaa on se, ovatko reaktiot erilaisia verrattuna johonkin toiseen tapaukseen. Jos ovat, jokin tekijä aiheuttaa eron. Uuden unilääkkeen tehoa ei mitata sillä, helpottaako se ”oikeasti” nukahtamista, vaan lääkkeen vaikutusta verrataan kontrollitapaukseen (verrokki-ryhmään, joka saa lumelääkettä).

Kielen autonomia

Kun tutkijat tekevät kontrolloituja kokeita, he olettavat, että halutut muututtajat ja niiden vaikutukset voidaan eristää muista asiaan vaikuttavista tekijöistä. Tähän perustuvat koeasetelmat, joissa kieliopillista prosessointia tutkitaan merkityksestä ja kielen käytöstä irrallisena tekijänä. Ärsykkeinä voidaan käyttää kieliopillisia ja epäkieliopillisia minimaalisia pareja, joissa merkityksen vaikutuksen minimoimiseksi käytetään pelkkiä

pseudosanoja tai pseudolauseita. Tämän lisäksi voidaan tehdä minimaalisia pareja, joissa merkitys muuttuu, mutta kieliopilliset ominaisuudet pysyvät samoina. Tällaista tutkimusta on tehty paljon neurolingvistiikassa. Tähän logiikkaan perustuu generatiivisen kielitieteen väite, että lauseiden syntaktiset ominaisuudet ovat autonomisia, toisin sanoen muista tekijöistä *periaatteessa eristettävissä* (Chomsky 1957: 15–17, 95–105). On täysin eri asia väittää, että normaali kaoottinen kielenkäyttö olisi merkityksestä irrallinen ”abstrakti rakennejärjestelmä” (Dufva ym. 2011: 31), kuin väittää, että normaaliin kielenkäyttöön *vaikuttavat* myös syntaktiset tekijät lukemattomien muiden tekijöiden lisäksi. Generatiivisessa kielitieteessä, kuten myös kaikessa muussa kokeellisessa tutkimuksessa, tarkoitetaan ”autonomisuudella” jälkimmäistä: jokin tekijä vaikuttaa itsenäisesti ihmisen, eläimen tai luonnonilmiön käyttäytymiseen.

Kehittelen asiaa vielä hieman pidemmälle. Kognitiivisessa kielentutkimuksessa korostetaan mielellään muodon ja merkityksen kytkeytymistä saumattomasti toisiinsa. Se nähdään vastakkaisena ”generatiivisen kielentutkimuksen traditiolle, jossa kielen rakenne – – nähdään autonomisena, ihmiseen sisäänrakennettuna ja merkityksestä erillään olevana kokonaisuutena” (Haddington & Sivonen 2010: 10). Kognitiivisen kielentutkimuksen taustaoletus on, että ”kielen rakenne ei ole erillään merkityksestä” (mp.) ja ”merkitystä ja muotoa analysoidaan erottamattomina kaitilla kielen tasoilla” (Onikki-Rantajääskö 2010: 47). Kokeellista tutkimusta tekevä tutkija tulkitsee tällaisen väitteen niin, ettei hän voisi erottaa toisistaan muotoon liittyviä muuttujia tai te-

kijöitä ja merkitykseen liittyviä tekijöitä. Toisin sanoen olisi mahdotonta varioida merkitystä samalla, kun kieliopilliset ominaisuudet pysyvät vakiona, tai varioida kieliopillisia ominaisuuksia merkityksen pysyessä muuttumattomana. Erottelua on kuitenkin harjoitettu kokeellisen tutkimuksen piirissä. Merkitys voidaan muuttaa kantaleksemiä vaihtamalla syntaktisten ominaisuuksien pysyessä vakiona (*Pekka näki talon ~ Pekka näki valon ~ Pekka näki kalon*). Muotoa voidaan muuttaa merkityksestä riippumatta käyttämällä synonyymeja (*kenestä Pekka uskoo että Merja vihaa häntä? ~ ketä Pekka uskoo että Merja vihaa?*) tai käännöksiä (*me emme nukku-neet tarpeeksi ~ we did not sleep enough*). Epäkieliopillisilla ilmauksilla ei ole välttämättä merkitystä lainkaan, mutta niitäkin voidaan vertailla. Kielessä voidaan muodostaa syntaktisesti kelvollisia ilmauksia, joilla ei ole mitään merkitystä (*naimisissa oleva poikamies; pyöreä neliö; musta kissa, joka on väritön*), ja toisaalta tajunnassamme voi olla merkityksiä, joita ei voi luontevasti ilmaista kielessä (esim. korkeamman matematiikan konstruktiot, jonkin sävellyksen melodinen rakenne). Neurolingvistiikassa saadaan tuloksia, joiden mukaan merkityksen rikkoutuminen aiheuttaa erilaisen aivovasteen (N400) kuin syntaktisten sääntöjen rikkominen (ELAN, LAN). Kieleen liittyvien häiriöiden luonteen selvittämisessä ja oikean diagnoosin tekemisessä on erotettava toisistaan ajateltuun ja merkitykseen liittyvät ongelmat sekä itse kieleen ja kielioppiin kuuluvat vaikeudet. Kognitiiviset kielentutkijat tarkoittavat merkityksen ja muodon ”erottamattomuudella” ilmeisesti jotakin ei-kokeellista, mutta mitä tahansa onkin, niin oletus ei ilmeisesti ole

ristiriidassa generatiivisen kielitieteen autonomisuusoletuksen kanssa.²

Itse asiassa kokeellinen tutkimus osoittaa, että jako autonomiseen merkitykseen ja muotoon on riittämätön. Molempien sisällä vaikuttaa useita toisistaan riippumattomia alijärjestelmiä. Esimerkiksi aivoinfarktin seurauksena potilaaseen voi kohdistua selektiivinen syntaktinen poikkeavuus, joka jättää sekä muut syntaktiset tekijät että kaikki semanttiset tekijät ennalleen. Generatiivinen kokeellinen kielentutkimus on päätynyt samaan johtopäätökseen: pelkästään syntaksin sisällä vaikuttaa monia itsenäisiä tekijöitä, puhumattakaan merkityksestä. Niitä molempia voidaan tutkia sen lisäksi, että yritetään selvittää eri tekijöiden vuorovaikutusta.

Joistakin kirjoituksista piiryy kuva, jonka mukaan generatiivisen, ”vanhentuneen” introspektiivisen menetelmän rooli olisi väistymässä ja tilalle olisi tullut ai-

---

2. Haddington ja Sivonen (2010: 10) selventävät, että kognitiivinen kielentutkimus ”olettaa, että kielessä on kysymys ennen kaikkea merkityksistä, ja kaikki muu palvelee niitä. Niinpä niin kieliopilliset muodot kuin syntaktiset rakenteetkin ovat luonteeltaan symbolisia ja motivoituvat viime kädessä merkityksen välittämisen funktioista”.

Tämän luonnehdinnan voisi hyvin tulkita väittävän, että merkitys (yhdessä muiden tekijöiden kanssa) vaikuttaa siihen, miten kieltä käytetään. Juuri näin kokeellisen tutkimuksen piirissä ajatellaan: asia on helppo osoittaa kokeellisesti.

Onikki-Rantajääskö (2010: 48) puolestaan kirjoittaa, että hypoteesin mukaan ”merkityserot perustellaan muotojen eroilla”. Tämä viittaisi kokeelliseen asetelmaan, jossa muotojen erolla saadaan aikaan ero merkityksessä (*Pekka ampui hyttysten ~ hyttynen ampui Pekan*). Tämäkin on sopusoinnussa generatiivisen kielitieteen autonomisuusoletuksen kanssa. Generatiivisen kielitieteen autonomisuusoletus tarkoittaa, että on mahdollista kontrolloidusti muuttaa lauseen fonologisia, morfologisia, syntaksia, semanttisia ja pragmaattisia ominaisuuksia toisistaan riippumatta. Tämä ei sulje pois tilannetta, jossa yhdellä muutoksella vaikutetaan moniin tekijöihin. Esimerkiksi lauseen vaihtaminen kokonaan toiseksi muuttaa usein käytännössä kaikkia tekijöitä.

neistopohjainen analyysi. Tästä näkökulmasta aineistopohjainen tutkimus olisi jotakin, mikä voidaan lisätä uutena elementtinä vanhan päälle tai voisi jopa koonaan korvata kokeellisen menetelmän. Generatiivinen tutkimus on kokeellista tutkimusta, eikä kokeellinen tutkimus ole hävinnyt tai edes radikaalisti muuttunut sen jälkeen, kun se keksittiin Italian renessanssin yhteydessä 1600-luvulla. Kokeelliseen tutkimukseen ei voida helposti lisätä ei-kokeellisia komponentteja. Tämän vuoksi esimerkiksi neurolingvistikista artikkeleista saa hakemalla hakea todellisen maailman esimerkkejä. Niillä ei ole todistusvoimaa tässä kontekstissa: ne ovat kasa useita kaoottisesti yhteen kietoutuneita ilmiöitä.

Jantunen (2009) selvittää hyvin erilaisia tapoja käyttää aineistoa kielentutkimuksessa ja tuo esille, miten introspektioon (kokeisiin) nojaava kielentutkija voi tukea analyysijaan poimimalla aineistosta aitoja esimerkkejä. Tämä on mielestäni hyvä käytäntö, mutta sen *to-distusvoima* kokeellisen tutkimuksen kontekstissa on usein kosmeettista. Tilanne on toinen, kun liikutaan kielen mahdollisuuksien ääri rajoilla eikä haluta tehdä vaivalloisia isojen otosten kokeita. Tällöin muutama todellinen esimerkki lisää argumentin uskottavuutta, mutta ei poista suuremman otoksen ja vertailulauseiden tarpeellisuutta.

Kielitieteen empiirisyys ja normatiivisuus

Yhden näkemyksen mukaan kielenpuhujien antamat reaktiot ärsykelausien ”oikeellisuudesta” heijastavat sosiaalisenormatiivisia seikkoja, jolloin tällaisista reaktioista tehty, kielen muotoseikkoja koskevat päätelmät eivät voi olla empii-

risiä, toisin kuin muissa luonnontieteissä (Itkonen 1983).³ Ehkä näin onkin. Mutta mistä tiedämme, mitä tekijöitä ihmisten (kieleen liittyvät) reaktiot heijastavat? Mikään aineisto tai reaktio ei itsessään kerro, mikä sen on aiheuttanut. On kokeellisen tutkimuksen logiikalla selvitetävissä, onko jokin reaktio normatiivinen sopimus, synnynnäinen lainomaisuus, koehenkilön satunnainen päänäpistö; seurausta prosessoinnin vaikeudesta, aivoinfarktista, koehenkilön iästä, älykkyydestä, yleisestä oppimisvaikeudesta, ohjeistuksen väärinymmärryksestä tai vanhuuden dementiasta. Jos reaktio ei yleisty muihin koehenkilöihin tai edes samaan koehenkilöön jossakin toisessa tilanteessa, se on sattumus tai mittausvirhe. Jos reaktio liittyy vain yhteen henkilöön, kyse saattaa olla jostakin tähän henkilöön liittyvästä poikkeavuudesta. Jos sääntö ilmenee vain yhden kielen tai murteen puhujilla, se on luultavimmin normatiivinen sopimus tai muu satunnainen, tiettyyn puhujajoukkoon levinnyt piirre. Jos taas sama sääntö ilmenee useissa tai kaikissa kielissä ja lähes kaikissa koehenkilöissä toisistaan riippumatta, tukee tulos synnynnäistä ja neuraalista alkuperää. Voimme tehdä kokeen, jossa kysymyksen **kuka Pekka osti auton, jonka ___ omisti?* järkevyyttä testataan englannin, swahilin tai kiinan kielessä. Englannissa vastaava kysymys olisi **Who Pekka bought a car that ___ owned?* Jos rajoi-

---

3. Itkonen (mt.) luonnehtii empiirisen ja ei-empiiristen (autonomisen kielitieteen) tutkimusparadigmojen eroja. Generatiivinen kielitiede ei (muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta) ole kiinnostunut autonomisesta kielitieteestä. Se kuuluu empiiristen tieteiden joukkoon ja käyttää kieleen kohdistuvia kokeellisesti hankittuja reaktioita aineistonaan. Osa reaktioista heijastaa normatiivisia sopimuksia, osa näyttää toimivan ympäristötekijöistä riippumatta.

tus esiintyy riittävän monissa kielissä toistaan riippumatta, sen alkuperä saattaa olla perimässä. Tällä logiikalla asiaa selvitetään psykologiassa, käyttäytymisgenetiikassa ja eläintieteessä. Synnynäistä on se, mikä ei vaihtelee ympäristötekijöiden (tai -muuttujien) funktiona.

Generatiivinen kielitiede on 1950-luvulta asti edennyt kielen ominaisuuksien selvittämisessä käyttämällä kokeellista menetelmää. Tutkimus ei ole missään vaiheessa pysähtynyt, vanhentunut tai korvautunut jollakin ei-kokeellisella lähestymistavalla. Sekä merkitystä, muotoa että näiden vuorovaikutusta on tutkittu. Aineistoa on etsitty laajasti monista maailman kielistä. On jokaisen tutkijan henkilökohtaisista preferensseistä kiinni, haluaako hän lähestyä kieltä tai jotakin muuta ilmiötä kokeellisesti vai ei-kokeellisesti. Molemmissa menetelmissä on puolensa. On jokaisen tutkijan itse päätettävissä, ottaako hän riskin ja luottaa omiin kielellisiin reaktioihinsa vai tukeeko hän reaktioitaan usean koehenkilön koesarjalla. Lopuksi jokainen voi valita, tutkiiko kielikompetenssia vai kielenkäyttöä, kokeellisesti tai ei-kokeellisesti.

Tulisiko generatiivisen kielitieteen metodologinen kritiikki kohdistaa kaikkeen (kieleen liittyvään) kokeelliseen tutkimukseen? Tähän joukkoon kuuluvat ainakin neuro- ja psykolingvistiikka sekä afasia- ja geenitutkimus. Ainakin näissä tieteissä toiminnan ennakkoehtona on kokeellinen tutkimusasetelma ja sen myötä keinotekoiset tilanteet, muuttujien autonomisuus, monien asiaan vaikuttavien tekijöiden sivuuttaminen sekä keskittyminen vain yhteen täsmällisesti rajattuun kysymykseen kerrallaan. Tällainen kritiikki on hedelmällistä, sillä kokeellinen tutkimus on mahdollisuuksiltaan suppea ja tuskallisen vaikeasti sovellet-

tava menetelmä. Pahimmillaan se typistyy jonkin koeasetelman, menetelmän tai lauseparin kouristuksenomaiseksi toistamiseksi, jonka informaatio- ja uutuusarvo voi lähestyä nollaa. Näin käy usein myös generatiivisessa tutkimuksessa. Niinpä ”molempia metodeja tarvitaan, sillä molemmilla on kielitieteen kentässä paikkansa” (Ojutkangas 2008: 277; ks. myös Chomsky 1957: 3–4).

PAULI BRATTICO
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

- CHOMSKY, NOAM 1957: *Syntactic structures*. The Hague: Mouton.
- DUFVA, HANNELE – ARO, MARI – SUNI, MINNA – SALO, OLLI-PEKKA 2011: Onko kieltä olemassa? Teoreettinen kielitiede, soveltava kielitiede ja kielen oppimisen tutkimus. – Esa Lehtinen, Sirkku Aaltonen, Merja Koskela, Elina Nevasaari & Mariann Skog-Södersved (toim.), *AfinLa-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 3/2011* s. 22–34. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- HADDINGTON, PENTTI – SIVONEN, JARI 2010: Johdanto. – Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 7–17. Helsinki: Gaudeamus.
- HUUMO, TUOMAS 2007: Joko lingvistin nojatuoli joutaisi kaatopaikalle? Introspektiolingvistiikan asemasta kognitiivisessa kielitieteessä. – *Emakeele Seltsi Aastaraamat* 53 s. 163–180.
- ITKONEN, ESA 1983: *Causality in linguistic theory*. Bloomington: Indiana University Press.
- JANTUNEN, JARMO HARRI 2009: Ei pelkästään mielikuvituksen puutteen vuoksi. Kieliaineistojen systemaattinen käyttö kielentutkimuksessa. – *Virittäjä*

113 s. 101–113.

ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2010:

Ronald W. Langacker ja kognitiivisen kielitieteen perusta. – Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen*

ja funktionaalinen kielitiede s. 41–70.

Helsinki: Gaudeamus.

OJUTKANGAS, KRISTA 2008: Kielentutkijan mielikuvituksen puute eli mihin todelliseen kielenkäyttöön perustuvaa aineistoa tarvitaan. – *Virittäjä* 112 s. 276–284.

Sanakirjasäätiön rahaston apuraha haettavana

Sanakirjasäätiön rahasto julistaa haettavaksi 2000 euron apurahan suomen ja sen sukukielten tutkimukseen, esimerkiksi pro gradu -tutkielman tai muun tutkimuksen tekoon, artikkelin kirjoittamiseen tai kenttätööhön. Apuraha voidaan jakaa usean hakijan kesken. Rahaston tarkoituksena on Sanakirjasäätiön perinnön mukaisesti 1) edistää suomen kansanmurteiden ja suomalaisen nimistön sekä niiden tutkimuksen tuntemusta ja 2) tutkia suomen kieltä ja suomensukuisia kieliä, suomalaista nimistöä sekä kansanomaisen kulttuurimme alkuperää ja ilmenemismuotoja. Rahasto tukee erityisesti suomen murteiden tutkimista. Etusijalla ovat hakijat, jotka eivät ole aiemmin saaneet apurahaa Sanakirjasäätiön rahastosta.

Hakemukseen liitetään enintään kolmen sivun pituinen tutkimus- ja työsuunnitelma sekä kustannuslaskelma. Hakemuksessa tulee mainita samaan tarkoitukseen haetut ja/tai saadut apurahat. Erillisiä suosituksia ei tarvita, mutta hakemuksessa tulee mainita ohjaajan tai ohjaajien yhteystiedot.

Hakemukset osoitetaan Kotikielen Seuran johtokunnalle ja toimitetaan sekä sähköpostin liitteenä osoitteeseen seura@kotikielenseura.fi että paperiversiona osoitteeseen Kotikielen Seura, Castrenianum, PL 3, 00014 Helsingin yliopisto 15.4.2013 mennessä. Päätös julkistetaan 29.4.2013.

Kotikielen Seura
Castrenianum, PL 3
00014 Helsingin yliopisto
seura@kotikielenseura.fi